

Вознюк Є.В.*

ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ ГЕНДЕРНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

В статті на тему «Предпосылки к развитию гендерной политики в Украине» рассматриваются основные аспекты гендерного равенства в Украине после развала Советского Союза. Анализируются как достижения Украины, так и трудности, с которыми ей пришлось столкнуться, на пути к установлению гендерного равенства

Ключевые слова: гендерная политика, гендерное равенство, дискриминация, «женский вопрос», международное движение.

В статті під назвою «Передумови розвитку гендерної політики в Україні» розглядаються основні аспекти гендерної рівності в Україні після розвалу Радянського Союзу. Аналізуються як досягнення України, так і перепони, з якими їй довелося зіштовхнутися, на шляху до встановлення гендерної рівності.

Ключові слова: гендерна політика, гендерна рівність, дискримінація, «жіноче питання», міжнародний рух.

In the article: «Preconditions of gender politics development in Ukraine» essential aspects of gender equality in Ukraine after the collapse of Soviet Union empire are highlighted. Achievements of Ukraine, as well as its difficulties on the way of gender equality implementation in practice are examined.

Key words: gender politics, gender equality, discrimination, «female issue», international movement.

В умовах становлення та розвитку нової незалежної суверенної демократичної української держави перед нашим суспільством постає ряд важливих проблем, які потребують переосмислення багатьох традиційних схем, що в сучасних реаліях є неактуальними. Одна з таких проблем - забезпечення рівних прав і свобод громадян України та ліквідація усіх форм дискримінації за будь-якими ознаками, в тому числі і за ознакою статі, що є важливою умовою розбудови нової демократичної держави [1, с.6].

Нерівність чоловіків і жінок є однією з найдавніших проблем людства і, на жаль, існує вона й в Україні. Сьогодні включення жінок у площину історичних досліджень, вивчення гендерних аспектів історії українського народу переживає нове піднесення, однак цей напрям ще не здобув належного визнання в науковій площині. Проблемами жіночого руху та гендерної політики, що стала однією з домінуючих у сучасному суспільстві займаються як зарубіжні, так і вітчизняні науковці.

Сьогодні, на жаль констатуємо, що в Україні практично відсутні комплексні вітчизняні наукові роботи, в яких висвітлювались би проблеми гендерного паритету в органах державної влади та місцевого самоврядування, механізми формування та реалізації ген-

* здобувач Луцького національного технічного університету
Науковий керівник: проф. Канцелярук Б.І.

дерної політики. Доцільно зауважити, що вивчення зарубіжного гендерного досвіду є недостатнім та потребує ґрунтовного порівняльного аналізу, зокрема питання динаміки гендерної політики, подолання негативних гендерних стереотипів, запровадження спеціальних та вдосконалення існуючих механізмів у процесі реалізації гендерної політики.

На основі досліджень західних вчених (Р. Столпер, Г. Рабін, А. Річ, Бовта, Н. Ходоров, С. Волбі, К. Мілет та С. Файерстоун, Д. Мітчел, Ж. Грієр, К. Хорні, Ж. Левер, В. Вулф, А. Графф, Д. Нейджел, М. Масов, К. Гіліган, К. де Пізан), українські дослідники створили певні напрацювання і теоретичну базу для вирішення таких проблем, як: «жінка і суспільство» та «жінка і політика» [2, с.251]. Різні аспекти даної проблематики досліджували М. Богачевська, О. Стяжкіна, Л. Смоляр, С. Павличко, М. Рубчак, О. Забужко, Г. Ткаченко, Б. Кравченко. Відомі дослідження пошуку жінками шляхів входження в політику таких науковців як: О. Кісь, Н. Олійник, І. Грабовська, І. Клименко та багато інших. Однак, варто зазначити, що чимало аспектів дослідження жіночого начала в Україні залишаються недослідженими в українській історичній думці та історіографії, тому виникає потреба глибокого аналізу у даній площині. З огляду на це актуальність дослідження даної теми не викликає сумніву, адже жінки, як члени соціуму своєю активною життєвою позицією покликані долучитись до державотворчих процесів, а історичний досвід показує, що українське жіноцтво завжди відіграло конструктивну роль в історії свого народу.

Загалом, відразу необхідно зазначити, що закони України не містять дискримінаційних норм і обмежень, які стосуються участі жінок у політичній чи громадській діяльності. За роки незалежності Україні вдалося сформувані основні засади державної гендерної політики. У процесі вдосконалення законодавства деякі положення нормативно-правових документів зазнали позитивної гендерної еволюції. Проте враховуючи неможливість на сучасному етапі запровадити принцип гендерної паритетності за допомогою механізмів, які діють або ще не відпрацьовані, держава повинна на деякий час взяти на себе здійснення певного протекціонізму щодо забезпечення гендерної рівності тієї соціальної статі, яка перебуває у дискримінаційному становищі.

Сучасне українське суспільство переживає значні зміни у різних сферах своєї діяльності, в тому числі і становленню громадянського суспільства. Якщо враховувати той момент, що громадянське суспільство є суспільством високорозвинутих індивідів в моральному відношенні, то питання паритетності гендерних ролей взагалі не повинно мати місце. Однак в умовах НТР та глобалізаційних процесів, спостерігаємо не тільки позитивні зміни у гендерній політиці: зняття гендерних стереотипів, ламання «скляної скелі» та підвищення соціального статусу жінки, але й бачимо відмінність суті «фемінності-маскулінності», і саме тому проблема є актуальною. Особливо цікавою і своєрідною дана тематика стала популярною після президентських виборів-2004, коли відбувся новий етап переосмислення цінностей демократії та ролі громадянського суспільства [3, с.82].

Кінець другого тисячоліття знаменний для України вибором гендерного вектору розвитку. У відповідності з зобов'язаннями, вона підтримує гендерні стратегії ООН, Ради Європи і світового співтовариства [4, с.236]. Україна взяла на себе обов'язки перш за все забезпечити рівні права і можливості жінкам і чоловікам відповідно до основних прав та свобод людини, вирішити інші принципові проблеми, пов'язані з ліквідацією всіх форм дискримінації щодо жінок [5, с.11-12].

З метою складення цілісної картини, яка б об'єктивно характеризувала би проблеми втілення гендерної політики в українське суспільство вважаємо за необхідне порівняти деякі показники щодо ефективної реалізації національної гендерної стратегії урядами за-

рубiжних держав. Цiкаво, що прихiд жiнок до влади у зарубiжних краiнах вiдбувається переважно у двох типах держав: стабiльних демократичних краiнах з iнертними традицiями полiтичного життя (скандинавськi краiни, Нiмеччина) або краiнах у недавньому минулому з жорстким авторитарним режимом (Латинська Америка), що пояснюється процесами демократизацiї виборчих процесiв. У свiтовому масштабi найбільше представництво жiнок прослiдується у парламентах краiн Скандинавiї – 40,8 %, Пiвденної i Пiвнiчної Америки – 21,7 %, Європи – 17,4 %, Африки – 16,6 %, Азiї – 16,4 % та арабських краiн – 9,3 %. Упродовж останнiх рокiв спостерiгаються тенденцiї щодо зайняття жiнками найвищих керiвних посад у сферi управлiння державами (Индiя, Ирландiя, Латвiя, Лiберiя, Фiнляндiя, Фiлiппiни, Чилi, Швейцарiя, Нiмеччина), а також призначення їх на «чоловiчi» посади, зокрема посади мiнiстрiв оборони (Аргентина, Чилi, Латвiя, Францiя, Чехiя) [6, с.197-201].

Натомiсть у пострадянських краiнах, i в Украiнi зокрема, ситуацiя щодо реалiзацiї принципу рiвноправностi є майже однакова, де гендерна рiвнiсть здебiльшого лише декларується. Винятком є лише прибалтiйськi краiни, особливо Литва, що є прикладом подолання негативних гендерних стереотипiв i упередженого ставлення до цiєї проблеми. Заслуговує уваги рейтинг Республiки Бiлорусь, яка за показником представництва жiнок у парламентi (29,8 %) посiдає 52 місце серед iнших краiн свiту, а також перевищує аналогiчнi показники всiх краiн СНД: Республiки Молдови (22 %), Азербайджану (10,5 %), Грузiї – (9,4 %), Казахстану (9 %), Росiйськiй Федерацiї (8 %), Украiни (8 %).

Зазначимо, що у розбудовi громадянського суспiльства в Украiнi вагома роль належить жiнкам, якi становлять бiльше половини сукупної робочої сили в державi. Чотири п'ятих жiнок у працездатному вiцi належать до економiчно активного населення, майже половина з них мають вищу та середню-спецiальну освiту (серед чоловiкiв цей показник становить 35%). Жiнки займають значну питому вагу серед тих, хто становить основу середнього класу. У 2003 р. майже 68% жiнок нараховувалось серед представникiв малого i середнього бiзнесу, двi третини - у складi фермерiв, майже 70% - спецiалiстiв середньої ланки управлiння, фiнансистiв та менеджерiв. Жiнки роблять значнi кроки у змiцненнi своїх позицiй у державному життi.

В Украiнi iснують об'єктивнi умови для розвитку демократiї саме через активiзацiю жiночого руху, жiночої самосвiдомостi. За короткий час виникла чимала кiлькiсть жiночих неурядових органiзацiй, що дiють у рiзноманiтних сферах громадського життя краiни, хоча бiльшiсть iз них найчастiше за все працює в соцiальнiй сферi та у добродiйностi i майже не впливають на полiтичне життя держави. Це ще раз доводить, що місце жiнки у владi в сучасному українському суспiльствi ще досить незначне. Це пояснюється в першу чергу вiдсутнiстю впливової полiтичної «жiночої партiї» iз чiтко продуманою програмою. Гальмує реалiзацiю жiнки у полiтичнiй сферi також вiдсутнiсть полiтичної програми, де було б задекларовано гендерну рiвнiсть та iдеї подолання гендерних стереотипiв. Нажаль спроба створити таку партiю не дала на даний час бажаних результатiв, оскiльки сама необхiднiсть участi жiнки у полiтицi не була пiдкрiплена механiзмами та шляхами, через якi жiнка могла б потрапити у полiтичну сферу i власноруч будувати майбутню українську державу [7, с.115].

«Жiноче питання» у державнiй полiтицi досить неоднозначне i викликає багато дискусiй, особливо серед чоловiкiв, якi висувають тезу: «полiтика - не жiноча справа». У такому випадку варто поставити питання: «яким повинен бути полiтик прийнятним для українського електорату, якщо цим полiтиком є жiнка»? Зазначимо, що дослiдження українських психологiв щодо сприйняття полiтикiв, показали дискримiнацiйне вiдношення,

яке затвердилося в суспільстві до жінки-політика. У поєднанні жінки і політики пересічний виборець акцентує увагу саме на статевих характеристиках, а отже жінка асоціюється із сім'єю в ролі матері, дружини, господині. Тому образ жінки-політика позбавлений різних рис і не отримує належної підтримки. Загальновідомо, що успіх політика залежить у певній мірі від симпатій виборців до особи кандидата [8, с.67-68].

Хоча сьогодні жінка проявляє себе усюди, де раніше неподільно панували чоловіки. З середини 90-х років ХХ століття жінка упевнено проявляє себе як лідер і активно просувається кар'єрними і професійними сходами. Однак, щоб зайняти відповідне місце у владній структурі українські жінки повинні самі прокласти собі шлях у чоловічому середовищі та опанувати чоловічі професії, адже у сучасних реаліях жінка-політик може покладатися тільки на власні сили та вольовий характер. Досягаючи успіхів в політиці, управлінні, чи в будь-якій іншій сфері діяльності жінка-політик повинна бути впевненою в собі і пам'ятати, що вона займається своєю справою не гірше, ніж чоловіки. В такому випадку слід бути готовою до різноманітних емоцій, як позитивних, так і негативних (частіше негативних) з боку суспільства.

Підсумовуючи вище сказане, варто зазначити, що усунення гендерного дисбалансу в політичних питаннях повинно стати цілеспрямованою політикою держави та консолідованою діяльністю жіночого руху. Встановлення рівноваги у суспільстві між чоловіком і жінкою є важливим завданням ХХІ століття, зокрема в Україні на сучасному етапі її розвитку. Важливість даного процесу підтверджує досвід високорозвинутих західних держав, які здійснили великий прорив у цьому напрямку. Україна в контексті формування і розвитку державності на демократичних засадах певною мірою переймає такий позитивний досвід, який є необхідним для побудови повноцінного демократичного суспільства та високорозвинутої держави.

У ХХ ст. жінки з усього світу започаткували активний міжнародний рух за права жінок. Наслідки цієї діяльності особливо відчутні як на міжнародному рівні, так і в Україні. Держави перше в історії виявили підтримку захисту прав жінок і визнали необхідність досягнення справжньої рівності в правах і можливостях чоловіків і жінок. Однак, незважаючи на багатообіцяючі зміни в міжнародному праві та практиці, жінки з усього світу ще стикаються з повсякденною реальністю нехтування їхніми правами. Крім того, їм часто бракує засобів та знань, необхідних для використання системи прав людини, для боротьби проти зловживань. Чимало жінок не знають про жіночий рух або сприймають його як щось абстрактне, що їх не стосується. Хоча активна діяльність протягом останнього десятиліття зробила права жінок більш окресленими, зараз же завдання полягає в тому, щоб зробити їх більш досяжними [9, с.39].

Вважаємо, що однією з основних проблем гендерної політики в Україні спостерігаються на ринку праці. Ця проблема особливо відчутна при порівнянні ринку праці України з іншими розвинутими країнами. Для українського суспільства, яке на даний час перебуває на стадії невизначеності та формування нових соціальних норм і життєвих стратегій, проблема гендерної нерівності у сфері зайнятості виявилася не повністю усвідомленою та вивченою. На державному рівні вона також недостатньо законодавче обґрунтована.

Найяскравішим проявом недосконалості та незавершеності формування нормативної бази регулювання зайнятості жінок в Україні є повна відсутність антидискримінаційного блоку у законодавчому регулюванні зайнятості. У результаті рівність можливостей для всіх суб'єктів ринку праці незалежно від статі, що декларується у ряді документів, залишається гаслом, не підкріпленим конкретним механізмом реалізації. Внаслідок цього при-

нцип рівності можливостей фактично зведений до забезпечення рівноправності за критерієм умов праці і до розширення системи пільг і гарантій, пов'язаних із материнством.

Одним із наслідків неадекватності існуючої нормативної бази стало витіснення жінок із сфери зайнятості, що і виявилось у зростанні зареєстрованого жіночого безробіття. Хоч безробіття у однаковій мірі є проблемою як для жінок, так і для чоловіків, але досвід засвідчує, що жінкам важче знайти роботу ніж чоловікам. Рівень зареєстрованого безробіття жінок є вищим від рівня безробіття чоловіків на 2,5% і на 1,3% - від загального зареєстрованого безробіття в Україні. Найвищий рівень безробіття жінок спостерігається у Тернопільській, Рівненській та Сумській областях.

Наведені факти дають вагомий підстави при реалізації гендерної політики в Україні чи не найважливішу увагу приділяти саме питанням становища жінки на ринку праці. Для цього необхідне перш за все чітке усвідомлення проблеми. Адже у силу дії різних обставин, розглядаючи проблему нерівності між чоловіком і жінкою в Україні, часто звертаються до прикладів розвинутих держав світу, копіюються «неукраїнські» стереотипи мислення, не враховуються особливості культури, звичаїв, моральних цінностей. Жіночий рух на Заході спрямований на вирішення проблем, які менш тісно пов'язані з проблемами суто матеріального характеру. Державний сектор забезпечував, як здавалося на перший погляд, необмежену кількість робочих місць. Офіційно зареєстрованого безробіття як такого не існувало. Статистичні дані показують, що частка жінок у робочій силі була, за міжнародними нормами, надзвичайно велика. Проте жінки працювали на менш оплачуваних і престижних робочих місцях, а законодавчі гарантії щодо захисту та підтримки жінки у сфері зайнятості використовувалися виключно як засіб для забезпечення економіки робочою силою та для розв'язання демографічних питань.

Враховуючи психологічні фактори, сучасний стан економіки України, недостатню підтримку з боку держави, можна стверджувати, що жінка у нашій країні практично не має права вибору: працювати чи не працювати. Будучи берегинею домашнього затишку, вона позбавлена можливості працювати для себе, самореалізуватися в роботі. Гендерні нерівності у сфері праці починають все більше проявлятися саме зараз, коли жінка намагається стати рівно правовою учасницею ринку праці. Для жінок нове соціально-економічне середовище, налаштованість громадської думки, індивідуальний психологічний стан широкого загалу менш сприятливі, ніж для чоловіків. Згідно із даними соціологічних досліджень, лише одна із 100 жінок відчуває себе нині абсолютно впевненою, 8-9 із 10 перебувають у постійній тривозі за завтрашній день, а частка тих, хто остаточно зневірився знайти будь-яку роботу, становить у структурі економічно неактивного жіночого населення 6,4%.

Найбільш вираженою в Україні формою гендерної нерівності у сфері зайнятості є гендерна професійна сегрегація, негативним проявом якої є те, що жінки концентруються у тих секторах, де оплата праці є нижчою. Вони займають близько 80% робочих місць в освіті, охороні здоров'я і соціальній сфері, приблизно стільки місць у готельному та ресторанному бізнесі, більше половини місць в оптовій та роздрібній торгівлі, у сфері фінансових послуг. Чоловіки переважають у промисловості, сільському господарстві, у державному управлінні і бізнесі. Отже, значна частина робочих місць для жінок є у галузях, які не гарантують їм необхідного матеріального забезпечення.

Рівень гендерної професійної сегрегації в Україні в останнє десятиріччя становив приблизно 39%. Це означає, що для того, щоби зрівноважити гендерне представництво у кожній професії, 39% жінок або чоловіків повинні змінити свою професію. Для порівняння можна вказати, що рівень професійної сегрегації найбільш високим був у Великобританії - 44%, а найменший - 32% - у Швейцарії[11, с.11].

Опитування роботодавців в Україні показало, що одна з основних стратегій економічного виживання пов'язується в їхньому уявленні з проведенням жорсткої кадрової політики. Роботодавці, а особливо власники приватних підприємств, діючи у жорсткому ринковому конкурентному середовищі, вважають, що з жінками пов'язані більш високі витрати через тимчасове звільнення у зв'язку із вагітністю або з хворобою дитини, право жінки на скорочений робочий день, тощо. Це означає відмову від використання жіночої праці на робочих місцях, де вона може бути замінена чоловічою.

Гендерна професійна сегрегація посилюється ще й тим, що збільшення обсягу «материнських» соціальних пільг і гарантій для жінок зачіпає економічні інтереси роботодавців. Тому виникає парадоксальна ситуація, коли посилення соціальної захищеності жінки як матері зводить нанівець гарантії її прав як працівника. Жіноча робоча сила, що одержала високий соціальний захист із погляду охорони материнства, виявилася витісненою у напівмаргінальний сектор ринку праці, у галузь нерегламентованої і напівофіційної зайнятості.

Процес посилення трудової мобільності у середовищі спеціалістів із вищою освітою у даний час також знаходить гендерну форму вираження. Для чоловіків вихід із бюджетної сфери пов'язаний із пошуком високооплачуваної роботи, що дозволяє зберегти професійний статус. Для жінок такі можливості дуже обмежені.

Одним із наслідків гендерної професійної сегрегації є розбіжності в оплаті праці чоловіків та жінок: середня заробітна плата жінок в Україні становила: в 1995 р. 80% заробітної плати чоловіків, в 1999-му - 72% [12, с.18]. Законодавчі акти, які гарантують рівноправність чоловіків та жінок, не можуть забезпечити подолання гендерної професійної сегрегації, тому важливим є не стільки її усунення, скільки запобігання проявів дискримінації.

Дослідження ринку праці показали, що гендерна нерівність у сфері зайнятості в Україні має місце, проте вона не має яскраво вираженого дискримінаційного характеру, але зумовлює потребу у проведенні гендерної політики, яка має бути спрямована на подолання гендерної професійної сегрегації. При вирішенні даної проблеми необхідно виходити із сучасних економічних і соціальних умов, а не використовувати «шаблони» зарубіжних країн, що практикується на даний час.

Необхідно зазначити, що соціологи проводять різницю між чоловіком та жінкою за такими ознаками: біологічна стать, гендерна ідентифікація, гендерні ролі. Гендер має соціальний та правовий аспект. Основою правового статусу особистості є її фактичний соціальний статус, тобто реальний стан людини в суспільстві. Право вводить цей стан в законодавчі рамки. В соціальному відношенні статус являє собою певну систему соціальних можливостей людини [13, с.6].

Не викликає сумнівів теза про те, що гендерна рівність є однією з ознак правової держави. Відтак, держава зобов'язана забезпечувати дотримання прав людини, передбачених міжнародним законодавством. Навіть тоталітарна держава, якою наприклад був Радянський Союз, ретельно підтримувала гендерну рівність [14, с.147–173]. Кількість жінок-інженерів дорівнювала кількості чоловіків. Навіть в космос Радянський Союз відправив жінок одразу після чоловіків. В радянські часи жінки займали пости керівників підприємств та директорів установ. Але працюючи інженерами та директорами, жінки були змушені тягнути на собі тягар домашнього господарства та виховання дітей. Середньостатистична радянська дружина відпрацьовувала 8 годин на виробництві (нерідко шкідливому, оскільки робота там краще оплачувалася та дозволяла раніше піти на пенсію), проводила ще 1,5 години в громадському транспорті, а потім відпрацьовувала

ще 5-7 годин у плити, з дітьми або за пранням [15, с.7]. Крім того, радянське суспільство було глибоко патріархальним за своїм світосприйняттям, в суспільній свідомості укорінився принцип поділу праці, професій і занять на чоловічі і жіночі, а деякі виключення лише підтверджували загальне правило.

Основною проблемою гендерної політики в Україні є декларативний характер гендерної рівності та формальність прав жінок. Реальна ситуація багато в чому є прямо протилежною правовим нормам. Основними жіночими проблемами є домашнє насильство, проституція та торгівля жінками, наркоманія, безробіття, відсутність послідовної державної політики в цій сфері. Особливої гостроти набула проблема сексуальних зазіхань, які вважаються нормою у відносинах між керівниками-чоловіками та підлеглими-жінками. Чинне законодавство *de jure* гарантує чоловікам та жінкам України рівні права та можливості, але наскільки вони реально допомагають жінкам відчувати себе вільними та рівними в політичній, культурній, соціальній, економічній сфері, у працевлаштуванні та в повсякденному житті.

Принцип гендерної рівності закріплений в Конституції України. Статті 3, 21, 23, 24 Конституції закріплюють рівність чоловіків та жінок в усіх сферах життя. Частина третя ст. 24 Конституції України, безпосередньо присвячена подоланню дискримінації стосовно жінок в Україні та наголошує на тому, що рівність прав жінок і чоловіків забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній та культурній діяльності, у здобутті освіти та професійній підготовці, у праці та винагороді за неї і так далі. Йдеться також про те, що створюються умови, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством. Мова йде про правовий захист, матеріальну і моральну підтримку материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам та матерям. Відзначимо, що в свою чергу, законодавчо чоловіки позбавлені такої можливості. Саме такий підхід є характерною ілюстрацією формального розуміння принципу гендерної рівності.

Окрім цього Україною ратифікована ціла низка міжнародних документів, зокрема базова з цих питань – Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок. Наскільки ці нормативні акти вплинули на розвиток гендерної рівності в нашій країні? По-перше, вони носять виключно декларативний характер та не забезпечені механізмами реалізації, тобто фінансовими та організаційними ресурсами для забезпечення даних зобов'язань, по-друге, громадянське суспільство в Україні на сьогоднішній день, нажаль, не є силою, яка здатна вплинути на гендерну ситуацію в країні. Отож, законодавче закріплення гендерної рівності не допомогло жінкам добитися реального рівноправ'я. Та найбільш відчутна гендерна нерівність у декількох сферах – праці та зайнятості, в сфері політики, у сімейному та повсякденному житті.

З розвитком в країні ринкових відносин жінки, як і всі громадяни отримали можливість для відкриття власної справи. Доля жінок в загальній кількості підприємців складає близько 30%. В основному вони зайняті в малому та середньому бізнесі. У великому бізнесі жінки – рідкість. Становлення жіночого бізнесу в основному відбувається за рахунок ініціативи жінок, а не як результат дії спеціальних державних програм. Жіночий бізнес орієнтований в основному на роздрібну торгівлю, медицину, культуру та науку. Соціологи стверджують, що жінки у бізнесі демонструють більшу схильність до компромісів у взаємодії з партнерами, більше враховують моральні та етичні принципи. Але жінки-підприємці – лише незначна частка працюючих жінок. Серед найманих працівників показником дискримінації є рівень заробітної плати. В цілому рівень жіночої заробітної плати складає 2/3 чоловічої. Гендерна нерівність в оплаті праці є прямим порушенням принципу

рівної оплати за рівну працю. Майже в усіх галузях народного господарства жінки займають низькооплачувані посади. Всі ці роки на ринку праці простежується ще одна закономірність: чоловіки витісняють жінок з перспективних і добре оплачуваних посад. Традиційні стереотипи масової свідомості суттєво обмежують можливості кар'єрного росту для жінок та негативно впливають на їх сімейні відносини як тільки вони добиваються перших успіхів. При працевлаштуванні у жінок менше шансів, ніж у чоловіків, отримати вакантне місце. До того ж нерідко роботодавець зазначає, що конкурс оголошується виключно для чоловіків. Чи є така позиція роботодавців виправданою? Так, дійсно, жінка може раптом піти у декретну відпустку, у відпустку по догляду за дитиною, але чоловіки частіше вживають спиртне, що відбивається на виконанні їх службових обов'язків.

Така очевидна нерівність позицій жінок та чоловіків на ринку праці призвела до фемінізації бідності. Сьогодні кожна третя жінка має рівень доходів, що дорівнює прожитковому мінімуму. Жінки складають більшість у найбільш соціально незахищених категоріях громадян: пенсіонери, безробітні, працюючих у бюджетній сфері. Скрутне матеріальне становище нерідко штовхає жінок на заробітчанство, вони їдуть в основному нелегально, залишаючи малолітніх дітей на своїх родичів, що нерідко означає напризволяще. Окрім того, як правило, наші співвітчизниці змушені перебувати за кордоном у нелегальному статусі, що нерідко призводить до негативних наслідків, часто такі жінки стають об'єктом продажу та подальшої сексуальної експлуатації.

Ще однією з латентних проблем нашого суспільства є домашнє насильство. За неофіційними даними (офіційні данні з цієї проблеми відсутні) кожна 5 жінка в Україні була жертвою домашнього насильства. Фактично, в Україні до сьогоднішнього дня немає реабілітаційних центрів для жертв домашнього насильства, які стали нормою для цивілізованих країн. Кваліфікована правова допомога є недоступною для більшості жінок, які потрапили в скрутну ситуацію. Органи внутрішніх справ обирають у подібних ситуаціях тактику «невтручання у внутрішньо сімейні конфлікти». Отже, виникає замкнене коло. Куди звернутися жертві? Було б доцільним посилити відповідальність за домашнє насильство та привернути увагу органів внутрішніх справ на необхідність вжиття виховних та запобіжних заходів проти домашнього насильства.

Ще однією проблемою є сфера політики. Прекрасна стаття складає 53% населення країни, кількість жіночих організацій зростає, а кількість жінок в органах влади зменшується. Успішних і відомих жінок-політиків чи державних діячів в Україні дуже мало, їх можна перерахувати по пальцях: Тимошенко, Богатирьова, Супрун, Семенюк, Вітренко, Богословська, ще декілька менш відомих прізвищ і практично все. Про яку гендерну рівність в цій сфері може йти мова.

Дослідження, проведене Тамарою Мельник, свідчить, що розподіл кандидатів у народні депутати України за посадою та родом заняття розкриває загалом реальну гендерну ситуацію і гендерний паритет в різних сферах суспільного життя. Жінки, які балотувались у народні депутати займались в основному підприємницькою діяльністю. І тому участь жінок у політиці може дати низку переваг особам, які займаються бізнесом. Однією з таких переваг є юридична недоторканність депутатів [16, с.10-11]. Звичайно, право юридичної недоторканості є вагомим внеском ліберальної демократії, але чому не всі смертні люди мають це право, а лише окремі і навіть вибрані прошарки. Проте, для жінки-кандидата у народні депутати не основною метою є володінням цим правом, а багато іншим переваг і обов'язків у суспільному житті. Навіть цей факт, що не кожна жінка мріє будувати свою кар'єру «*politicus women*», а вибирає свої важливі життєві пріоритети, які найчастіше

складають таке коло: чоловік – сім'я – діти – родина – друзі – робота. Але згодом виникає питання, що вона зробила корисного перед суспільством і як вона змогла його змінити? Звичайно боляче, коли жінку трактують, як «female sex», що робить кроки до влади, і свою чергу споріднюється з прагненням «male sex».

Перед тим як перейти до аналізу моделей реалізації гендерної рівності, слід зауважити, що в демократичному суспільстві де є можливості вільного розвитку особистості, кожна жінка вибирає для себе варіанти: освіта-сім'я-кар'єра, освіта-сім'я, освіта-кар'єра-політика або іде на інші можливі компроміси. Причиною гендерної нерівності чи дискримінації, по-перше, слід шукати у слабкості суспільства або точніше громадянського суспільства. Адже радянський період в українській історії залишив свій баласт непорозуміння прав жінки і чоловіка. Жінка могла бути передовою в колгоспі, шахті, харчовій промисловості, але в жодному випадку не в політиці. Це залишило спогад про «тендітну слабкість» жіночої статті, яка може виконувати роль домашньої берегині, коханої подружки але не жінки-політика.

Вважаємо, що важливими критеріями забезпечення рівних прав і можливостей має виступати: професіоналізм, лідерство, комунікаційні навички, культурний аспект і вміння володіти своїм часом. Головною місією громадських організацій є не тільки плекання культури сильної і стильної ділової жінки, а виховання жінок по-новому. Це включає синтез і виховання в національному дусі, та й в часовому просторі з досвідом цивілізованих країн, які вже пройшли шлях демократизації.

В цьому контексті вбачається доцільним запропонувати можливі моделі втілення гендерної політики в Україні:

1 модель – досягнення гендерного паритету на ринку праці, що пов'язане в першу чергу із ліквідацією гендерних стереотипів в даній сфері. Основна проблема полягає в тому, що слід подолати бар'єр в оцінці можливостей жінки і чоловіка. Звичайно чоловіки і жінки відрізняються один від одного, але вони не гірші і не кращі один одного - вони різні. Психологічні і соціальні розбіжності не перешкоджають рівності у виборі професії та робочого місця [17, с.39]. Адже рівність означає свободу вибору, а розходження ведуть до того, що чоловіки і жінки можуть надавати перевагу різним сферам діяльності. І, навіть, якщо їхні інтереси належать до однієї і тієї ж сфери, то шлях досягнення успіху будуть зовсім різними. І в жодному випадку не можна принижувати гідність жінки, задумуючись над дилемою чи зробить вона кар'єру чи піде в декрет. Це в свою чергу тягне і відповідальність працедавця, який може опиратись на стереотипи і боятись гендерної рівності.

2 модель – зміна декоративної паритетної політики на реальні кроки взаємодії гендеру. Для даної програми слід застосувати комплексний підхід, що включає формування стратегій і тактичних кроків щодо втілення гендерної рівності, а не дисбалансу і змін індексу людського розвитку з урахуванням гендерних відмінностей. Навіть якщо врахувати квоти на представництво жінок в органах влади з досвідом у різних країнах, то можна помітити таку картину, що в українському суспільстві жінці-політику не довіряють, до неї мають особливе ставлення і навіть іноді співчують з її «жіночим щастям». І тому, перед нами стоїть завдання не тільки серією семінарів, тренінгів та конференцій з гендерного лідерства виховати жінку-лідера, а в першу чергу дати можливість їй бути яскравою особистістю, творчою натурою, яка зможе реалізувати свій потенціал у будь-якій сфері.

3 модель - реалізація національного плану дій з програми гендерної рівності. Важливим моментом даної моделі є те, що написання плану і його втілення завжди в країнах

пост-комуністичного простору мають двоякий і суперечливий характер. Важливим моментом є тільки діагноз проблематики, а механізм вирішення такої ситуації починаючи з національного рівня і закінчуючи локальним. І тому тематика гендерного паритету в українському суспільстві має ілюзорний характер, який базується на міфах та стереотипах минулого століття. Саме так, як у Середньовіччі трактували призначення жінки у трьохвимірному просторі: *Kuchen, Kirche, Kinder* (перекладаючи з німецької мови кухня – церква – дитина). Безумовно таке трактування жіночого призначення безнадійно постаріло і стало нереальним.

Аналізуючи проблему гендерної нерівності, ми приходимо до висновку, що дана проблема не є штучно створеною і короткочасною, а наболілою і важливою. Громадські організації ще кілька років не тільки проводитимуть тренінги, семінари чи літні школи з проблем рівних прав і можливостей, але й пропагуватимуть нові стратегії щодо втілення даного закону. І тому, гендерні проблеми не є суто проблемами країн Західної чи Центрально-Східної Європи з розвинутим громадянським суспільством і цінностями демократії. Також не можна стверджувати, що обговорення закону України «Про забезпечення рівних прав жінок і чоловіків та рівних можливостей їх реалізації» - це данина часові і представницям жіночої статті. Це своєрідний правовий механізм, який повинен не тільки аргументувати, а мати правову силу і компетенцію, що і відбулось 8 вересня 2005 року, коли Верховна Рада України прийняла закон про рівні права жінок і чоловіків.

Варто й зауважити, що дані моделі не є абсолютними чи певною панацеєю, їх слід корегувати, доопрацювати та й взагалі висувати нові цікавіші та життєдайно важливі. Зараз ми можемо експериментувати над самим собою, а враз в нас вийде не тільки запровадити гендерну квоту в парламенті, партійних списках та взагалі на всіх рівнях влади. Адже політика – це не тільки вияв джентльменського характеру і довершеності, що змінюється з часом новими поглядами і підходами, а ще прийняттям гендерних законів.

Узагальнюючи, можна сказати, що на шляху до встановлення гендерної рівності в українському суспільстві стоять наступні чинники:

- Стереотипи масової свідомості, які й досі розглядають жінку як слабку у порівнянні з чоловіком істоту, яка є другорядною в суспільному, політичному та економічному житті, чоловіча ідеологія є породженням тоталітарної системи, але виховання спроможне змінити гендерну ментальність.

- Кризова економічна ситуація (і особливо безробіття, яке часто штовхає жінок на заробітчанство, що нерідко призводить до продажу жінок та подальшої сексуальної експлуатації) та переважаючий на ринку праці попит на працівників-чоловіків, а не жінок.

- Слаборозвинуте громадянське суспільство, у тому числі пасивність жіночих організацій та окремих жінок у відстоюванні своїх законних прав та свобод.

- Відсутність національного механізму щодо забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків в усіх сферах суспільного життя.

Ситуація в сьогоденній Україні потребує створення і реалізації державної програми подолання гендерної нерівності, адже зміни у становищі жінок в Україні можливі лише за умови послідовної державної гендерної політики. Сподіваюся, що моє дослідження допоможе привернути увагу до цієї проблеми багатьох звичайних громадян і державних чиновників.

Список використаних джерел

1. Перспективи паритетної демократії у політико-правовому полі України.-Х., 1997.

2. Матвієнків С. Гендерна політика: суть, проблеми та українські реалії. / Науковий вісник: Історія. Політичні науки. Міжнародні відносини. - Вип.272. - Чернівці: «Рута», 2005.
3. Україна після президентських виборів: становлення демократії та розвиток громадянського суспільства: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції / Укл. Романюк А.С., Скочиляс Л.С. – Львів: ЦПД ЛНУ ім.І.Франка, 2005. – С.82. - 152 с.
4. Харисанова С.Ф. Гендерна політика - шлях консолідації суспільства. / Жінка в Україні. - К., 2001. - Т.23. — С. 236. - 645 с.
5. Декларація про загальні засади державної політики України стосовно сім'ї та жінок / Офіційний вісник України. - К., 1999. - № 11.
6. Лазар І.Г. Гендерна політика у зарубіжних країнах// Демократичні стандарти професійного навчання та діяльності публічних службовців: теорія, практика: Матеріали міжнар. наук. – практ. конф. (22 березня 2007 р.): У 2 ч. – Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2007. – Ч. 2. – С. 197 – 201 с.
7. Клименко І. Як народжуються, живуть і вмирають «жіночі партії». - 2003. - № 27.7.
8. Михайльова К.Г., Богословська І.Г., Борисенко О.С., Головньюва І.В., Гога Н.П. Жінки та влада / Жінка в Україні. - К., 2001. - Т.23. — 645 с.
9. Патлах І.М. Гендерний баланс як стабілізуючий фактор політичного розвитку суспільства / Жінка в Україні. - К., 2001. - Т.23. - 645 с.
10. Гендерна статистка для моніторингу досягнення рівності чоловіків і жінок. Україна. – К., 2000.
11. Семенец Р. Равноправная интеграция женщин в сферу занятости // Бизнес Информ. – 1999. – №3-4. – С. 10-12.
12. Мельник Т.М. Гендерна політика в Україні. – К., 1999.
13. Завадская Л. Нас становится все меньше и меньше в структурах власти // Права женщин в России. - 2000. - № 1 (10).
14. Здравомыслова Е., Темкина А. Социальное конструирование гендера: феминистская теория//Введение в гендерные исследования. Ч. 1: Учебное пособие /Под ред. И. Жеребкиной. Харьков; СПб., 2001. - С. 147–173.
15. Темкина А., Роткирх А. Советские гендерные контракты и их трансформация в современной России // Социс. 2002. № 11. - С. 4–15.
16. Гендерний розвиток в Україні. Реалії і перспективи. Київ 2003. – SIDA— 286 с.
17. Василевська Т.Е. Маскулінність під тиском сучасних реалій // Формування гендерного паритету в контексті сучасних соціально-економічних перетворень. – К., 2002.